

● Kováts Józsefről vall Pető Ferenc

„Hazámért halok meg!”

Október 23-án dél-után 4 órakor avatják fel a Szent-Györgyi Albert Orvostudományi Egyetem Dóm téri oktatási épülete melletti parkban az 1956-os forradalom és szabadságharc szegedi mártírjainak, Kováts Józsefnek a mellszobrát. Az emlékművet az egykori harcos, az Egyesült Államokban élő hazánkfia, Pető Ferenc avatja fel és leplezi le. Alább a „Kováts József emlékmű-alapítvány” létrehozója, Pető Ferenc emlékezik az egykori jóbarátja és forradalmárra.

Beszélgetésünk végén a filozófus Pető Ferenc tanár úr ezt mondotta: „A magyar forradalom világtörténelmi jelentőségű volt!” Ez a mondat azért kíváncsok az írás elejére, mert így könnyebb értékelni, megérteni azt az embert, akire Pető Ferenc emlékezni fog. Kováts Józsefről van szó, aki nem csak 1956 mártírja volt, hanem az 1945-től a forradalomig terjedő időszak tanúja, akinek életét és gondolkodását népe iránt érzett szeretete

és szabadságunk, felszabadulásunk vágya határozta meg. Ugyanez elmondható Pető tanár úrról is: főként az 1946-47-es években sorra szervezte Szegeden és a megye más településein a nagygűléseket, melyeken a megtevesztett és elkeseredett népet próbálta társaival felvilágosítani arról, mi vár rájuk a kommunizmus alatt. Ebben segített neki Kováts József, akiről így emlékszik az egykori jóbarát és harcos-társ:

– Jóska introvertált, erősen és eredeti módon gondolkodó ember volt. Nem ismert félelmet, nemcsak az életben, hanem az ideológiai zavaros ösvényén sem. Kimondta, amit gondolt, hiszen látta, milyen sorsfordító történelmi helyzetet élünk. Mindig azt mondta, hogy nekünk állni kell a sarat, bennünk bízik a nép. Egyszer Sándorfalvára hívtak minket, ahol szét akartak verni bennünket. Jóska szervezte a vé-

delmet, a három szónokot szabályos falanxban kísérte be húsz ember. Több száz véres szájú kommunista ellen mentünk oda húszan, s már az egy órába telt, hogy beverekdjük magunkat a terembe. Órákon keresztül üvöltöztünk ránk, mindenféleképpen elmondtak minket, majd amikor elfáradtak, akkor tudtuk elmondani a szónoklatokat. Jóska pedig eközben vigyázott ránk. S az életét is ez, valamint egy ehhez hasonló szegedi gyűlés pecsételte meg. A kommunisták keresték az értelmi szerzőt, irányítót, s rá esett a választás. 1947-ben letartóztatták, én nem is láttam azután, hiszen a következő évben, miután kikerültem a vásárhelyi kopók karmai közül, menekültem az országból.

Kováts József érzelmi ember volt. Sokat beszélgettünk a történelemről, s ő pontosan látta az összefüggéseket. S hiába volt orvosként tulajdonképpen termé-

A forradalom szegedi mártírja: Kováts József. (Archív kép)

szettudós, mégis verseket írt, jó költő volt, s jó szónok. 1947. március 15-én az ipartestület székházánál tartot-

det mondott. Úgy, ahogy azt csak egy fiatal mondhatja.

Amikor Jóska elfogták, s ezt már a fogolytársaitól tudom, másfél napig kínozták. Közben hatszor vagy hétszer fel kellett locsolni, s amikor magához tért, próbált beszélni a verőlegényekkel, s mondta, hogy ti is emberek, ti is magyarok vagytok, gondoljatok a következményekre, nem gyilkolhatjuk le egymást semmiféle ideológia nevében. Amikor az ávosok látták, hogy semmiféleképpen, még a kínzás hatására sem akarja aláírni a jegyzőkönyvet, egyszerűen békén hagyták, nem bántották. Ezután eltiltették, s akkor szabadtól, amikor Nagy Imre visszajött. A karrierje persze kettétört, nem lehetett orvos, s elment traktorosnak, majd kitanulta a könyvvitelt és Rösztén dolgozott.

1956-ban a Nemzeti Felszabadító Bizottság alelnökének választották meg, majd a forradalom után le-

tartóztatták. Két évig azonban még fogva tartották: a kommunisták biztos emlékeztek arra, hogy ez az ember verte őket valamikor. Holott a forradalom alatt a szegediek elfogtak negyvenvalahány ávost, s meg akarták őket lincselni. Kováts Jóska volt az, aki behurcolta őket a Csillagba, s ezzel mentette meg az életüket. A tárgyaláson viszont már 141 tanú volt ellene, s 21 mellett. Halálra ítélték. Persze, akkor is a kommunisták mondták meg, hogy ki lehet a védőtanú. A siralomháza már sem az édesanyja, sem a menyasszonya nem mert bemeni. 1958 október 6-án kísérték ki egyetlen egy börtönőr a bitófa alá. Az utolsó kívánsága szóló és lány kenyer volt. Szólót tudtak neki adni, de kenyér helyett csak zsemle volt. Jóska kötéllé a nyakán, még mielőtt kirügáltak volna alóla a sámlit, ezt kiáltotta a mindenségbe: „Hazámért és népem szabadságáért halok meg!” Ez üzenet, azt nekünk illik észrevenni, s illik ezen gondolkodnunk.

Lejegyezte: Arató László

● Lázár György emlékei

Egy verselő szegedi diák a forradalomban

A két egyetemista fiú a Deák Ferenc utcai bérházban lakott. Édesanyjuk nevelte őket. Édesapjuk, az erdélyi falusi orvos korai halála után költöztek az anya szülővárosába, Szegedre. Az idősebb fiú, János gyógyszerészhallgató volt. Fivére, György az orvosi fakultásra járt. 1956 őszén a negyedik évfolyamra iratkozott be. 1957. március 12-én éjjel észrevétlenül lepték el a Deák Ferenc utcai házat a fegyveresek. „Melyikük Lázár György?” – kérdezték az udvari szobában az álmukból felvert fivéreket. „Én vagyok” – felelt a fiatalabb. A 22 esztendő diák két héttel volt 11 sorstársával együtt a Csillag egyik szűk cellájában.

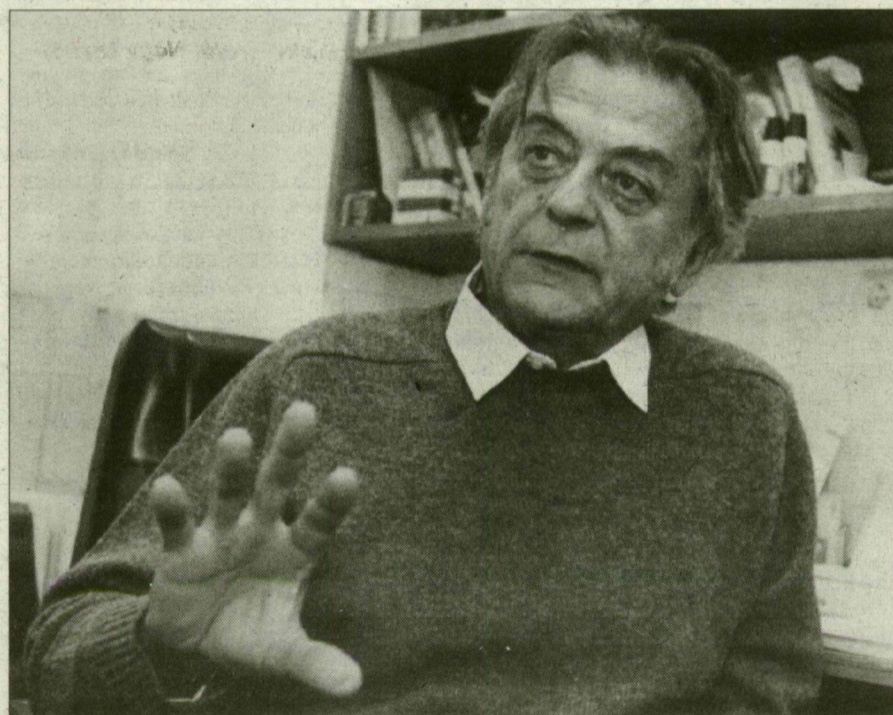
frni – nagyon nehéz. Legalábbis azt hiszem, hogy nekem szükségem lett volna egy inspiráló irodalmi közege, ami a forradalom után nem volt megvalósítható. Csak olyanok publikálhattak, akik fölesküdték az új rendszerre.

● Miért gyűjtötték be '57 márciusában?

– Utólag már tudom, hogy az új hatalom félt. Félt, hogy márciusban újra kezdjük. Minden társadalmi csoport reprezentánsait begyűjtötték, pontosabban azokat, akiket találtak, akik itthon maradtak, vállalva a következményeket. Engem az évfolyamtársaim választottak meg vezetőjüknek másik két diákkal együtt. Mivel azon a gyűlésen nem is voltam jelen, sokáig azt sem tudtam, miért rám esett a választás. Korábban egyszer az egyik professzorunk, Hetényi Géza beszélgetett velünk – úgy emlékszem, szünetelt az oktatás, de mi azért bejártunk a klinikákra. Azt mondta Hetényi professzor, próbáljuk összefoglalni, mit akar a magyar egyetemi ifjúság. Nem nagyon szólalt meg senki. Akkor már hallottuk hírért, mi történt Pesten, a Rádiósnál és én azt mondtam: olyan vezetőket szeretnénk ebben az országban, akik nem lövetnek a fegyvertelen tömegbe csak azért, hogy a hatalmukat megtartsák. Ez a mondat megmaradhatott a társaim emlékezetében – mert egyébként nem voltam szereplő típus, ellenkezőleg, inkább visszahúzódó természetű. Tulajdonképpen időnk sem volt arra ezután, hogy különösebben szervezkedjünk. A tüntetésekre spontán mentünk, aztán megjötték az oroszok.

● Fegyver volt?

– Nem voltam a nemzeti társaság tagja, de diáktársaimmal akiknek fegyverünk volt, azok sem használtuk. A város forradalmi tanácsa

„Egykori professzoraim tartása, becsületos kiállása számomra ma is példa”. (Fotó: Karnok Csaba)

Lázár György A forradalom előestéje

Micsoda este ez!
Milyen csodás, nagy este!
Fényében milyen messze látni,
Ó, milyen messze, messze!

Ellátni az egész hazára!
Te szabadulni vágyó
Magyar haza, Te, meggyötört,
Te, újra élni vágyó!

Hogy árad a tömeg!
Az utca egyre önti,
Szent lázadat nem tudja többé
Már semmi gúzsba kötni!

Soká hallgattál, szegény,
Rabságban megtört nemzet,
De az erőd nem törte meg:
Sok, néma vágytól lett hatalmas,
Sok szenvedéstől edzett.

Jöjj, forrj egybe véle,
Segítsd, segítsd e népet,
Légy a Nép, mely itt ma este
Saját útjára lépett,
S a Forradaloméra,
Hazát teremteni,
Szabad Hazát,
Saját Hazát,
Magyar Hazát!

Micsoda Este ez!
Milyen csodás, nagy Este!
Szent ébredés,
Dicső, dicső, nagy eszme!

Fényed betölti a világot,
S oly messze ér lobogva:
Az eljövendő,
Szabad, szép hónapokra!

(1956)

nem szította, inkább csillapította a fiatalokat. Hogy Szegeden a Takaréktár utcai sortűzön kívül nem ke-

rült sor véres eseményekre, az a várost irányító, mérsékelt, józan, becsületos embereknek, elsősorban is

Perbíró professzornak köszönhető.

● Kik voltak a cellatársai?

– Egy fiatal fodrásztanulóra emlékszem, aztán MÁV-dolgozókra, ők többen is voltak. Név szerint csak Joszt Istvánra emlékszem, aki kendergyári vezető volt és Perbíró professzor helyettese a forradalmi tanácsban. Valamivel korábban kiengedték, mint engem; megkérdezte hol lakunk és vállalta, hogy édesanyjamat értesíti: épségben vagyok. Ma is hálával emlékezem rá – bár személyesen azóta sem találkoztunk. Őt később ismét bebörtönözték. Az idei évfordulón remélem találkozunk, hiszen Kováts József emlékművének felavatásakor mint a Pofosz megyei vezetőségének tagja ő fog beszédet mondani.

● Professzor úr pedig az emléktáblánál rendezendő megemlékezés szónoka lesz, a Magyarok Világszövetsége szegedi és egyetemi szervezetének elnökségi tagjaként. Nem lépett be a rendszerváltás után a Pofosba, vagy más szervezetbe?

– Nem.

● Ott volt, amikor a fegyverek eldördültek a Takaréktár utcában?

– Az egész évfolyamunk ott volt, mert éppen valami évfolyamgyűlésen értesültünk az utcai demonstrációról és persze azonnal indulunk... Végigmentünk a Kossuth Lajos sugárúton, aztán vissza a színházhoz, ahol a Nemzeti dal szavalt el egy színész. Emlékszem, egyik professzorunk, Korpássy Béla haladt az élvonalban és mások mellett ő volt az, aki próbálta a tömeget óvni attól, hogy a Szentenyi térre menjünk. Fölmérete, hogy túl sok körülöttünk a fegyver. A tömeg ott tömörült a Takaréktár utcában. Amikor a lövések eldördültek, mindenki hasra feküdt, menekült. Mi, diákok elmentünk később az

Ady térre, az auditorium maximumban volt ismételt gyűlés, amelyen ugyancsak a mérsékletre intették a diákságot a szónokok.

● Folytathatta a tanulmányait?

– A professzoraink között olyan tartásos, karakteres emberek voltak, akik mellénk álltak. A teljesség igénye nélkül: a már említett Hetényi és Korpássy professzor mellett ilyen volt Waltner Károly, aki pénzt adott azoknak a diákoknak, akik nem szegediek voltak, de nem tudtak hazautazni és nem volt itt miből élniük. Láng Imrét nagyon szeretjük: a II-es sebészet igazgató professzora volt – lefokozták docenssé a forradalom alatt tanúsított magatartása miatt. Vagyis azért, mert tisztességes és emberes volt. Neves akadémikus professzorom, Jancsó Miklós mellett lehettem demonstrátor a farmakológiai intézetben, Neki köszönhetem, hogy az egyetemen maradhattam. Akadtak ugyanis, akik fölhívták a figyelmet „sötét múltamra” de Jancsó professzor ezt erélyesen visszautasította. Olyan tekintélye volt az egyetemen, hogy később sem próbálkoztam meg azzal senki, hogy az én politikai múltamat felhánytorgassa. A megfelelő helyen ezt nyilván számomra tartották, de az egyetemen nem szenvedtem különösebb hátrányt. Karády professzor kórleletlen intézetébe kerültem később, ami szakmailag jó váltásnak bizonyult.

● Mi a fő kutatási terület?

– Összefoglalóan és röviden úgy fogalmaznám, hogy a szervezet nem specifikus védekező mechanizmusával, ezen belül a bakteriális endotoxinokkal foglalkoztam életem során. Egy évet töltöttem Selye János montreali intézetében a 70-es évek elején, ami nagyon hasznos volt. Szerettem a munkámat, elfoglalt vagyok, de szívesen vállalom, hogy felidézsem fiatalágom meghatározó élményét, a forradalmat és azoknak az időseknek és embereknek a tisztaságát. Ezzel magamnak és másoknak is tartozom.

Sulyok Erzsébet